

CLAIRE CARBONEZ-DEJAEGER, OTTAWA

De Belgische aanwezigheid in Canada

Toen ik twee jaar geleden met mijn echtgenoot naar Canada kwam wonen, raakte ik geboeid door de publicaties over de Belgische emigratie. Het perspectief hierbij uit het oog verloren familieleden in Canada terug op het spoor te komen vergrootte mijn nieuwsgierigheid. Uit die studies bleek bovendien dat de Belgische emigratie naar Canada grotendeels een emigratie uit mijn provincie is geweest. De emigranten dragen de namen van mijn klasgenoten uit de lagere school. Genoeg redenen dus om me heel persoonlijk door het onderwerp aangetrokken en aangesproken te voelen.¹

Wat betekent de Belgische aanwezigheid in Canada in cijfers?

Volgens de telling van 1996 zijn er 31 375 Canadezen van Belgische origine en 92 225 van gedeeltelijke Belgische afkomst. Daarvan woont 32% in Ontario, 15% in Québec, 50% in de prairieprovincies en in British Columbia. In vergelijking met de census van 1991 is er een verschuiving merkbaar naar het westen (toen woonde 30% in het westen). Die verschuiving is te verklaren door de interne migratie naar Alberta (Calgary) en British Columbia (Vancouver) en de aantrekkingskracht van die provincies voor

nieuwe immigranten. De Belgen zijn voornamelijk actief in de landbouw behalve in British Columbia en in Quebec waar een grote meerderheid rond Montreal woont. Er zijn 4x meer Vlamingen dan Walen. De Vlamingen wonen vooral in Zuidwest Ontario en in het zuiden van Manitoba. De Walen wonen in Québec en in de francophone gemeenschappen in het westen.

De Belgische aanwezigheid in absolute cijfers is dus bijna te verwaarlozen, ongeveer een 100.000 op 30 miljoen Canadezen, dat betekent 0,3% van de Canadese bevolking. Toch ga je als Belgisch toerist op je tocht door Canada door dorpen rijden waarvan de namen je bekend voorkomen, zoals Namur in Québec of Brussels in Ontario, en Bruxelles in het zuiden van Manitoba, of loop je in Montréal door straten met namen van Belgische steden, ben je in St-Boniface, Glace Bay en Estevan in een buurt die vroeger als Belgian Town bekend was, of sta je plots voor een Belgisch clubhuis. In het telefoonboek vind je pagina's lange lijsten met namen beginnend met "van". Een van de meest bekende Vlaamse Van's is Guy Vanderhaeghe, verschillende keren Governor-General's Award-winnaar, laatst nog in 1997 met "The Englishman's Boy". Zijn grootvader is afkomstig van Heule. Hij

heeft een prachtig verhaal geschreven over emigratie "What I learned from Caesar". Een paar bekende "De" hebben we ook. Michael DeGroote bvb. die met zijn transportfirma aan de basis ligt van de Laidlaw transportgroep, de grootste schoolbusuitbater en het derde grootste vuilnisopruimingsbedrijf van heel Noord-Amerika. Die zichtbaarheid in de familienamen wijst spijtig genoeg alleen maar naar Vlaamse namen, de Franstalige Belgen blijven onzichtbaar, hoewel, pure laine namen als Lafleur, Laframboise, LaTendresse, Lapointe, Ducharme nu bepaald wel geen namen zijn van bij ons.

Waarom zijn de Belgen naar Canada gekomen?

De drie eerste emigratiegolven, een gevolg van de barslechte economische omstandigheden, vallen samen met de propagandapolitiek van de Canadese overheid om immigranten aan te trekken. In dat verband spreekt men graag van push en pull factoren. Soms denkt men wel eens dat de pull factoren belangrijker waren dan de push factoren, maar niets is minder waar. De push factoren waren duidelijk doorslaggevend bij de emigratie naar Noord-Amerika. Gustave Vekeman, ontgoocheld over het weinig resultaat van zijn recruteringsconferenties voor Canada, schreef:

Donnez au petit fermier ou à l'ouvrier flamand, le strict nécessaire, c'est à dire un peu mieux que du pain sec, et pour rien au monde il ne quittera son village natal ou la maison malsaine qu'il habite - avec d'autres familles - dans l'une ou l'autre impasse d'une grande cité. Comment: ne plus voir son voisin Jean-Pierre et sa voisine Thérèse, ne plus faire sa partie de

boules, ne plus boire sa pinte de vieille bière au cabaret du coin, ne plus tirer à l'arc, ne plus assister à la kermesse du village!²

De push-factoren volgen op een rijtje: de voedselcrisis van 1846-1850 veroorzaakt door de aardappelziekte (in 1847 werd een Brugse bakkerij geplunderd door de hongerige bevolking), de sociale problemen die met de industriële revolutie gepaard gingen, de crisis van de huisnijverheid, de vlascrisis (die te kampen had met de concurrentie van het katoen uit Amerika, de opkomst van het nylon, de mechanisering, het goedkope vlas uit Rusland, en de zware invoerrechten in Frankrijk), de seizoenarbeid, de landbouwcrisis van 1885-1895, de overbevolking, de graanimport uit Amerika (een regelrechte agricultural invasion met ineenstorting van de prijzen tot gevolg), de verwoesting van Flanders Fields, die door het openen van de sluizen tijdens de eerste Wereldoorlog waren ondergelopen en de daarmee gepaard gaande vlucht van de inwoners naar Frankrijk. Zo waren duizenden bereid en klaar om hun eigen streek te verlaten.

Welke zijn dan de pull factoren? Tot 1930 is er de roep van de open ruimte, het aanbod van goedkope gronden ter ontginning en de aantrekkingskracht van de VS die de verbeelding aanspreken. Canada moest het evenwel afleggen tegen de VS als emigratieland. Het beeld van Canada met zijn strenge winters, zijn uitgestrekte wouden en vlaktes bewoond door wilde roodhuiden en gevaarlijke wolven zoals beschreven door een aantal schrijvers op het einde van de 19de eeuw was er niet naar om Belgen naar Canada te trekken. Brazilië, Argentinië en Australië waren stevige concurrenten. Voeg daarbij het

gebrek ook aan een directe lijn tussen Antwerpen en Canada - emigranten voor Canada moesten naar Liverpool en daarna naar New York met als gevolg dat de de meerderheid nooit in Canada geraakte. Pas in 1903 kwam de eerste directe lijn tussen Antwerpen en Canada door de Canadian Pacific Railway tot stand (Red Star Line).

Intussen, om emigranten naar Canada te trekken, werd de propaganda beter georganiseerd. Recruiteringsagenten werden uitgestuurd door officiële Canadese federale en provinciale agentschappen. De eerste Dominion Agent voor België is Edouard de Simaëys uit Tielt, gevolgd door Désiré Tréau de Coeli, een drietalige Belg uit Hull. Pater Verbist opereerde als agent voor Québec en publiceerde *Les Belges au Canada* in 1872. De Canadese politiek is er een van selectieve immigratie. In Canada werd in de immigratiewetgeving van 1869 de status van "preferred immigrants" toegekend aan kandidaten uit België. In 1923 werd deze status opnieuw in de wetgeving vastgelegd. Na de tweede wereldoorlog heeft Canada zijn emigratiepolitiek aangepast aan de noden van de tijd. Investeringskapitaal, professionele en gespecialiseerde werkkrachten worden nu aangetrokken en in 1962 is de clause over preferred countries geschrapt.

De emigratie in de 19de eeuw werd verder aangemoedigd door rederijen en spoorwegmaatschappijen (met hun eigen agenten, zoals Paul Watelet), religieuze kolonisatieprojecten, landspeculatoren, suikerraffinaderijen (Dominion Sugar Refinery), koolmijnmaatschappijen (Dominion Coal) en return men, ronselaars en spekbrieven. Om de Belgische emigratie te versnellen werden verder journalisten en politici uit België naar Canada uitgenodigd.

Louis Hacault, grootvader van de huidige aartsbisschop van St-Boniface/Winnipeg in Manitoba, schreef naar aanleiding van zijn bezoek in 1890 *Notes de voyage au Canada*. Hij emigreerde later zelf en lag mede aan de oorsprong van de stichting van de parochie Bruxelles. De propagandabrieven van Gustave Vekeman naar Belgische kranten onder de pseudoniemen Jan Rechtuit, Jean Lefranc, Jean La Charrue, werden in 1885 gebundeld in *Voyages au Canada*. Gustave Vekeman verbleef ook een tijd lang als vertaler op Grosse Ile, het eiland waar zieke immigranten bij aankomst in Canada in quarantaine moesten. Vanuit Grosse Ile stuurde hij brieven naar een Zottegemse krant over het reilen en zeilen ter plaatse. Bernard Vekeman, kleinzoon van Gustave Vekeman, werkt momenteel aan de biografie van zijn grootvader.

Verder is de invloed van de wereldtentoonstellingen van Anwerpen in 1885, Luik in 1905 en Brussel 1910 niet te onderschatten..

Belgen zijn naar Canada gekomen in verschillende golven.

In de 2de helft van de 19de eeuw emigreren Belgen naar Québec en Manitoba, want zij zijn Franstalig en katholiek. In Manitoba krijgen de kolonisten 60 ha land cadeau als ze bereid zijn die te ontginnen; zo ontstaat er een kleine concentratie Belgen rond St-Boniface bij Winnipeg. Het is eigenlijk pas van 1888 dat een echte emigratiebeweging op gang komt. De sociale onrust in Wallonië en de landbouwcrisis in Vlaanderen zetten mensen ertoe aan "landverhuizers" te worden. Montréal dat vaak fungeerde als doorreisstation krijgt ook een kleine concentratie van Belgen. In het laatste kwart

van de eeuw bevinden zich zo een 3000 Belgen in Canada. In Québec bevinden de Belgen zich vooral in de Eastern townships rond Sherbrooke, in 1870 wordt Namur gesticht, in Manitoba wonen in de parochies St. Alphonse, Bruxelles en Mariapolis veel Belgische emigranten, in Ontario komen Waalse glaswerkers aan.

De Walen vormden de eerste groep van mijnwerkers van niet-Britse afkomst die zich in Nova Scotia en New-Brunswick vestigden waar vanaf 1888 een 110-tal koolmijnen werden ontgonnen. De mijnbedrijven ondervonden dat de werkkrachten die in België gerecrueteerd werden om de stakingen te breken, meestal de kant van hun ontslagen collega's kozen. De Waalse mijnwerkers, met hun radicale en anti-clericale traditie hadden ervaring in het organiseren van vakbonden en politieke werkersverenigingen. Overall in Nova Scotia, Vancouver Island, Alberta en Saskatchewan stonden ze op de barricaden en namen ze het voortouw. Belgische mijnwerkers verlieten Nova Scotia op zoek naar betere werkomstandigheden en gingen naar Pennsylvania vanwaar ze naar Vancouver Island trokken en naar Alberta. Rond de eeuwwisseling kwamen mijnwerkers uit Wallonië ook rechtstreeks naar de mijnen in Lethbridge, Crowsnest Pass en Drumheller (Alberta). In de kortste keren evolueerden de mijnwerkers ook daar tot ontevreden activisten. De mijnrampen in Alberta behoorden tot de allerergste ooit: er waren geen sociale voorzieningen voor de families van mijnwerkers die verminkt geraakten of gedood tijdens het werk. In de lignietmijnen rond Estevan en Bienfait in Saskatchewan, waar de werkomstandigheden niet beter waren dan elders, kwamen al in 1896 Belgen van overzee aan en Belgische emigranten uit Noord-Dakota. Ook daar gingen de

mijnwerkers in staking voor betere werkomstandigheden.

Een tweede emigratiegolf begint rond 1896 en duurt tot aan de eerste wereldoorlog. Tussen 1906 en 1914 emigreren circa 13 000 Belgen naar Canada, vooral naar het westen en naar de oostelijke provincies voor de mijnbouw. In 1903 komt een directe stroomverbinding tot stand tussen Antwerpen en de oostelijke havens. De hele Canadese propagandamachine komt op gang. In Manitoba is er grote vraag naar melkveebedrijven voor zuivelproductie. Belgen verwierven in die sector een belangrijke positie (Bossuyt, Anseeuw en Vandewalle). Belgen trokken naar British Columbia en maakten van de Okanaganvallei de boomgaard van westelijk Canada. Raoul de Grelle en Ferdinand de Jardin introduceerden er met succes irrigatietechnieken. In 1913 organiseerden Belgen in Montréal het agentschap Hone et Rivest voor de recruterings van jonge vrouwen voor huishoudelijke hulp.

Seizoenarbeiders uit Vlaanderen trokken elk jaar in de lente naar Ontario voor de suikerbieten-, groenten- en tabaksteelt en keerden eind november terug naar België (swallow migration). Het waren vaak de "Franschmans" (= de Belgische seizoenarbeiders in Frankrijk) die hun geluk in Canada probeerden. In 1912 begint de Dominion Sugar Company met de rechtstreekse recruterings vanuit België en in Alberta doet de Knight Sugar Company hetzelfde. Belgen uit Michigan en Wisconsin hadden immers bewezen dat ze ervaring hadden met de suikerbietenteelt.

In de derde golf na het eerste wereldoorlog, van 1919 tot 1940, komen ongeveer 14000 Belgen naar Canada. De Belgen gaan nu

vooral naar Ontario; het aantal arbeiders dat in de tabak gaan werken is in constante toename. Maar in 1930 komt met de Depressie het einde van de liberale immigratiepolitiek en het aantal Belgische emigranten loopt dan ook fors achteruit.

Een vierde emigratiegolf situeert zich na het tweede wereldoorlog, van 1945 tot 1975. Het economisch verval in Wallonië, de terugkeer van hooggeschoolde Belgen uit Congo, België's voormalige kolonie, de overbezetting van pedagogisch personeel aan onze universiteiten viel samen met de vraag naar hooggeschoolde werkrachten in Canada. Tussen 1947 en 1960 hebben een kleine 19.000 Belgen de weg naar Canada gevonden, waaronder 641 oorlogsbruiden. Tussen 1947 en 1975 is dat een totaal van 30 000 emigranten. In de jaren 80 zijn 3 400 Belgen naar Canada gekomen waarvan 2/3 zich in Québec gevestigd hebben. Een aantal boeren vestigden zich in Joliette en in de Richelieuvallei (in Sabrevois richtten Vlamingen en Nederlanders een club op). Het grootste deel van de nieuw aangekomenen zijn echter professoren, leraren, vaklui, geschoolde arbeiders en hebben Montréal als basis.

Een woordje uitleg over de "preferred immigrants".

Het succes in handel en industrie door de eeuwen heen van de bevolking in onze streken heeft de federale en provinciale regeringen ertoe gebracht om uit België technici, onderwijzers, mijnwerkers en landbouwers aan te trekken en om Belgische investeringen aan te moedigen. Na de twee wereldoorlogen was er bovendien veel sympathie voor de bewoners van het kleine land "Flanders Fields where poppies blow" wiens neutraliteit twee keer zo barbaars geschonden werd.

Zowel de Vlaamse als Waalse immigranten brachten de sterke traditie mee van de patriarchale familie als economische eenheid. De rol van de vrouw was hierbij cruciaal. Vrouwen van mijnwerkers hielden vaak kosthuizen voor vrijgezellen open, voor wie ze naast hun andere huishoudelijke karweien ook de was deden en kleren verstelden. Het patriërchaat en de praktijk waarbij de familiale middelen en krachten werden gebundeld, waren een voordeel in de pioniersdagen op de prairie in het westen. Diezelfde praktijk kwam vaak voor in zuidwestelijk Ontario, waar tabaksboeren de jaren van de depressie goed overleefden door de gezamenlijke familiale inspanning en doordat de financiële middelen van de hele familie werden samengevoegd en de solidariteit vaak boven de familiegrenzen uitsteeg.

De Vlaamse landarbeiders waren om hun ongelooflijke werkkraft zeer gevraagd. Ze hadden een grondige kennis van het vak en waren in staat in korte tijd de taal van het land aan te leren. Ze waren de onvervalste kampioenen in de sector van de "stoop labour". Er doen nog steeds verhalen de ronde over de snelheid waarmee Vlaamse boeren en boerinnen een veld suikerbieten konden zetten. Het record zou zijn gerealiseerd door een boer en een boerin, die samen de klus van het zetten van een oppervlakte van 40 acres (16ha) in 18 ½ dagen afwerkten. De bijnaam buffaloes viel hen ten deel.

Belgen waren goede landbouwers, bedreven in de suikerbietenteelt, de tabaksteelt, de groentekweek, de zuivelproductie (in Manitoba (1879) golden de melkbedrijven van de gebroeders Bossuyt en Anseeuw als model voor buitenlandse bezoekers). Bovendien had België ook een zware industrie die goed van pas kwam voor de Canadese mijnbouw en

industrie waarvoor mijnwerkers en glaswerkers uit Wallonië werden aangetrokken. Vooral Québec was heel receptief voor Belgische immigratie, niet alleen omdat de Belgen katholiek en velen bovendien ook franstalig of tweetalig waren, maar ook omdat ze anders dan de Fransen niet van imperialistische neigingen konden worden verdacht.

Een woordje ook over de mobiliteit van emigranten.

Waalse mijnwerkers gingen van de Maritimes naar Pennsylvania en dan weer naar British Columbia of Alberta, in een voortdurende zoektocht naar betere werk- en woonomstandigheden. Vlamingen uit Michigan en Indiana staken de grens over naar Zuid-Ontario voor gespecialiseerde landbouw in de streek van Chatham-Wallaceburg, verhuisden daarna naar de zandige gronden in de streek van Simcoe-Tillsonburg, gronden uiterst geschikt voor flue-cured tabak waar een deel van de tabaksboeren overschakelde naar de ginseng- en tomatenteelt. In Manitoba hebben Belgen de melkindustrie gemonopoliseerd maar die is nu overgegaan in andere handen, vaak naar de mennonieten, sedert hun afstammelingen verstedelijkte beroepen hebben opgenomen.

Vele Belgische nederzettingen zijn tot stand gekomen door volgmigratie.

Passanten en vooruitgestuurden, het hoofd van een familie of een ongetrouwde zoon, zochten werk in de buurt van een vroeger vertrokken Belg om uit te maken of emigratie een oplossing kon bieden. Indien positief kwamen de leden van de directe familie, daarna uitgebreide familie en ook vrienden en burens achter. Kettingmigratie was een

transatlantische beweging van individuen onderling door familie-, buurt- en vriendschapsbanden verbonden met een gemeenschappelijke eindbestemming. Zo kwamen de families van een enkel dorp in West-Vlaanderen (Knesselare) naar St. Boniface, waar ook inwoners uit Wingene, Passendale, Geluwe naar toe trokken; van een dorp in Luxemburg naar Deleau (Manitoba); van Lommel in Limburg naar Manor (Saskatchewan). Werk zoeken, onderdak vinden, geld lenen voor de reis indien die niet betaald werd door de Dominion Coal Company, de Dominion Sugar Company of de Canadian Pacific Railway, daarvoor was collectieve solidariteit noodzakelijk. Die etnische solidariteit bestond werkelijk en was ook noodzakelijk, wilde men slagen. Binnen het land bestond een netwerk van contacten. Vanuit Montreal werd hulp georganiseerd en gekanaliseerd, een beetje te vergelijken met het Underground Railway netwerk gebruikt door de zwarte slaven die hun heil zochten in Canada. Van Montreal kon men naar de centra in het zuidwesten van Ontario, Leamington, Chatham en Windsor, of direct naar St. Boniface in Manitoba waar Vlamingen een pension openhielden en het Tourist Hotel voor overnachting zorgde en waar de Club Belge fungeerde als oriënteringscentrum voor werkzoekenden. St-Boniface was een boomtown in het begin van deze eeuw. Vanuit Winnipeg werd de spoorweg verder aangelegd naar het westen.

Als de nieuw aangekomenen zich niet wilden vestigen in een Belgische gemeenschap in Manitoba zoals St. Alphonse, Bruxelles, La Grande Clairière, Ste Rose-du-Lac, Mariapolis, Swan Lake, of Toutes Aides maar liever een homestead wilden in de prairies, dan stuurde men hen verder naar Deloraine (Manitoba) bij de Vlamingen of naar

Bellegarde of Forget (Saskatchewan) voor de Walen. Forget en Deloraine waren vestigingen van abbé Jean Gaire, een visionaire Franse priester die droomde van een serie francofone katholieke parochies in westelijk Canada. Belgische katholieke priesters en missionarissen hebben zich in dat project ingeschakeld. Katholieke franssprekende pioniersfamilies trokken gemakkelijker naar het westen als ze wisten dat er ook priesters zouden zijn om hen te begeleiden in hun eigen taal. Zo vind je nu in Canada francofone gemeenschappen in Ontario, Manitoba, Saskatchewan en British Columbia tot aan de Yukon en dit is gedeeltelijk door de inbreng van onze priesters gebeurd. Tussen haakjes, Belgische katholieke priesters en Ierse geestelijken hadden duidelijk de voorkeur boven de priesters uit Québec, bekend om hun strenge katholieke leer en de autoritaire greep op hun parochianen. Met hun recruteringsinspanningen werden een aantal Waalse immigranten aangetrokken uit de provincie Luxemburg, Waalse glaswerkers voor Ontario en mijnwerkers voor Nova Scotia en Vancouver Island (in de periode 1880-1896). De terminus van dit netwerk kreeg een Belgische vice-consul in Forget in 1911, die in 1915 werd overgeplaatst naar Manor. Velen logeerden hun landgenoten van bij hun aankomst tot ze een passend onderkomen of een boerderij gevonden hadden.

De Belgen zijn bekend om hun aanpassingsvermogen en hun snelle integratie.

In het westen integreerden de Vlamingen zich in het anglofone Canada en de Walen in het franco-Canadees model. De Vlamingen in Ontario en de Vlamingen en Walen in Québec hebben zich aangepast aan het hun

omringende taalmilieu. Ze werden niet uitgesloten en niet gemarginaliseerd. Walen in westelijk Canada vestigden zich vaak in geïsoleerde Frans-Canadese gemeenschappen, namen een Frans-Canadese ideologie over en geraakten verward of zetten zich in voor de taal en opvoedingsrechten van de minderheid. Mgr. Baudoux streed voor Franse radio in Saskatchewan, de journalist Louis Hacault voerde een heftige strijd voor katholieke scholen in Manitoba. De Belgen in St. Alphonse waren tevreden met de onderwijsvoorzieningen, maar die in Brussel voerden een verbeterde strijd voor het behoud van hun Franse katholieke school. In Bellegarde organiseerde men de eerste Franse school in de toenmalige Northwest Territories, en die heeft zich weten staande te houden tegen de assimilerende druk van de autoriteiten in Saskatchewan. De Vlaamse meerderheid ondertussen voelde zich beter in de dominante Engelstalige gemeenschap.

Belgen waren nooit de enige etnische groep daar waar ze zich vestigden en slechts zelden de dominante etnisch-culturele groep. Het multiculturele aspect van de Canadese maatschappij betekende dat Belgen zich samen met andere groepen inpasten in de Canadese maatschappij, die zelf voortdurend in beweging was. Weliswaar hadden Glace Bay, St Boniface en Estevan elk hun Belgian Town, maar dat waren buurten van korte duur. The Belgian Sacred Heart parochie in St.-Boniface werd opgericht voor de Vlaamse gelovigen. Van 1919 tot 1935 werden de diensten in het Vlaams gehouden, daarna functioneerde de kerk verder in het Engels. Het enige Belgische onderwijsinstituut was het Scheppers College in Swan Lake in Zuid-Manitoba, waar cursussen in landbouw, handel en algemeen onderwijs werd gegeven van 1919 tot 1929, toen de depressie en de

voortdurende assimilering van de bevolking aan het voortbestaan van de school een einde maakte. In Bruxelles richtten Belgische Ursulinen een klooster op. Belgische clubs hadden enig succes in Montréal en St Boniface en meer recent in Delhi en Sabrevoix, maar deze clubs hebben hun opvoedende, broederlijke en wederzijdse hulpfunctie verloren en zijn nu een deel van het multiculturele sociale netwerk. In Zuidwest-Ontario en Manitoba spelen Belgocanadezen een Belgisch whistspel dat in Vlaanderen bieden/bieën heette, hebben ze een bowlingspel geïntroduceerd, "rolle bolle" genoemd, en het boogschieten ("liggende wip" in Ontario en "staande wip" in Manitoba). Hun dansavonden stonden en staan open voor iedereen en zijn alom bekend om hun gezellige sfeer.

Twee Waalse dagbladen, l'Union in Edmonton en Le Fanal in St. Boniface en het drietalige (Frans, Nederlands, Engels) Le Democrate et la Petite Feuille, uitgegeven in St. Boniface hebben 10 jaar overleefd. Voor de Vlamingen in Ontario was Detroit het cultureel en religieus centrum. Ze hadden vaak een abonnement op de Gazette van Detroit, terwijl de Vlamingen in Manitoba de Gazette van Moline verkozen. Jaarlijkse competitiefinales in duivensport, fietsrijden en boogschieten bracht Belgen van over heel Canada naar Detroit. Sedert 1955 is er op radio Tillsonburg een Vlaams radiouurtje met Vlaamse muziek en nieuws, dat Luc Van Maele animeert. Op de prairies in Saskatchewan en Alberta waren de Belgische vestigingen heel verspreid, en daardoor ontstonden nieuwe betrekkingen met een veelheid aan etno-culturele groepen: Duitsers, Oekraïners, Hongaren, Doukhobors enz. als ook met Anglo-Celtische groepen.

Bemerkenswaardig is het trouwpatroon van de Belgen. De eerste generatie trouwde meestal binnen de eigen gemeenschap. In de volgende generatie werd er getrouwd in een bredere groep maar binnen de katholieke bevolking. In de derde generatie was elke druk om te trouwen binnen de vertrouwde groep weggevallen en waren het de vriendschapsbanden, de school- en werkomgeving, en de ontspanningsactiviteiten die de partnerkeuze bepaalden, wat betekent dat de integratie in de Canadese maatschappij volledig was.

Moeilijkheden bij integratie of aanpassingsproblemen waren toch talrijk.

Er waren de vooroordelen van de gastmaatschappij, de vereenzaming, het harde werk, het gebrek aan ontspanning, de verspreide ligging van homesteads in de prairies met dat ongelooflijk isolement en gebrek aan gezelligheid als gevolg. Filmmakers en romanschrijvers onder wie Guy Vanderhaeghe, hebben het precaire van het bestaan beschreven. Veel van de mijnwerkers uit Henegouwen in de mijnen van Nova Scotia, Alberta en British Columbia waren sterk ontgoocheld. Net als een groot aantal werkers in de suiker- en tabakindustrie geen eigenaars werden van een boerderij waren er voor elke Vlaamse melkboer die welvaart kon creëren, evenveel die in Saskatchewan hun homestead verloren aan de banken en hypotheekmaatschappijen, te wijten aan marktfluctuaties, hoge transportkosten, kosten voor uitrusting, droogte, graanziektes etc... De mislukkingen en de niet waargemaakte beloftes brachten verandering in de Canadese immigratiepolitiek teweeg maar ook bescherming van Belgische kant van potentiële emigranten tegen de malafide praktijken van recruiteringsagenten. In 1888

werd in Brugge de Société de St. Rafael opgericht en werd de voorlichting beter georganiseerd.

De rol van de clerus, de missionarissen en religieuzen van Belgische afkomst voor de katholieke kerk in Canada.

Ik wil hierbij opmerken dat er in Canada geen immigratie is geweest van Waalse protestanten, in tegenstelling tot wat er is gebeurd in New York in de 17de eeuw en in Wisconsin in de 19de eeuw. De oorsprong van de protestantse Belgische gemeenschap in Namur, niet ver van Ottawa heeft te maken met een evangelisatiecampagne in de jaren 1870. Pater P.J. Verbist, immigratieagent voor Québec, schreef in 1872 een boekje *Les Belges au Canada*, waarin hij zijn landgenoten ertoe aanspoorde zich in Québec te vestigen. Hij ligt aan de oorsprong van de nederzetting in Suffolk bij Ottawa waar Fransen en Belgen de Belgische kolonie Namur gesticht hebben, een "mixed farming forestry community," een dorp dat later bekendheid zou verwerven door zijn talrijke bekeringen tot het protestantisme en de oprichting van de enige landelijke "French Protestant School Board."

In de 19de eeuw woonde een belangrijke Belgische gemeenschap in Detroit. Paul Lefevere uit Roeselare werd er bisschop in 1841. Dit bisdom had later ook aandacht voor de noden van de Vlamingen in Ontario. In 1870 waren er in Detroit 88 priesters waarvan 39 van Belgische afkomst. Mgr Lefevere richtte in 1857 het Amerikaans college op in de schaduw van de universiteit Leuven om er priesters op te leiden speciaal voor Amerika. De nuntii in Brussel vormden het verbindingspunt tussen de Heilige Stoel en de missie in Noord-Amerika. Naast de

evangelisatie van de Amerindiaanse bevolkingen kregen de geestelijken sedert de tweede helft van de 19de eeuw ook als opdracht te zorgen voor de omkadering van de nieuwe emigranten. Het Vaticaan moest inspelen en zorgen voor het evenwicht binnen een kerk die aanvankelijk Frans was, daarna Frans-Iers en daarna multicultureel. In deze kontekst moet de kleine Belgische communautiteit, van zowel Vlaamse als Waalse oorsprong worden gesitueerd.

Canada was een missieteritorium onder jurisdictie van het Vaticaan van 1622 tot 1907. Een bisdom werd opgericht in 1674, en Pierre-Herman Dosquet van Luik werd in 1733 de 4de bisschop. Hij werd bekend om zijn hervormingen op het vlak van het onderwijs voor kolonisten, de priesterdiscipline, het beheer van de kloosters en parochies en het aan banden leggen van de brandewijntrafiek.

Van bij het begin van de aankomst van de eerste Europeanen hebben de Belgische missionarissen gewerkt bij de Indianen, de Inuit en de kolonisten. Tijdens het Franse regime hebben de Minderbroeders, en de Jezüieten de hulp gekregen van de buitengewone toewijding van ijverige missionarissen afkomstig uit Henegouwen, Namen en Luik.

Vier Belgische Récollets van de Ontariomeermissies vergezelden Robert Cavelier de la Salle op zijn exploratietocht naar de oorsprong van de Mississipi, een reis die Luis Hennepin heeft geïnspireerd tot het schrijven van meerdere reisverslagen, boeken die heel wat interesse opwekten in het Europa van de 18de eeuw. Chrestien LeClercq schreef de geschiedenis van het pioniersmissioneringswerk van Belgische geestelijken in Gaspésie en Acadië.

De jezuïetenorde, de belangrijkste missioneringsorde van de kolonie, telde vele Belgen. De meest bekenden zijn Philippe Pierson, die werkte bij de Huronen en de Sioux, Francois de Crespieul bij de Montagnais, de linguïst Pierre-Philippe Potier bij de Huronen in Windsor en J.B. Tournois, laatste jezuïet van het oude regime in Kanawaké. Onder de Britse en vroeg Canadese regimes ging de Belgische activiteit door. Pieter-Jan de Smet onderscheidde zich door zijn werk aan de Stille Oceaan kust, terwijl August-Joseph Brabant de natives van het noorden van Vancouver Island evangeliseerde.

De oblatenorde dient een speciale vermelding. De missionarissen oblaten waren de missionarissen van het harde leven, de ontbering, de extreme omstandigheden. Het is dan ook niet te verwonderen dat de wildernis, het strenge klimaat, de afgelegen gebieden in Canada van het Grote Noordwesten een enorme aantrekkingskracht uitoefende op de orde. Paters oblaten wijdden hun leven aan de Indianen, de Inuit en andere geïsoleerde gemeenschappen. De orde heeft een belangrijke impact gehad op de ontwikkeling van Canada. Alle missionarissen en priesters waren uiteraard ook actief in het onderwijs. Ze leidden de autochtonen op in landbouw- en irrigatietechnieken, richtten kostscholen op etc. Hun onderwijsopdracht maakte deel uit van hun evangelisatieopdracht. De huidige Inuitelite die een hoge mate van autonomie heeft weten te bevechten is opgeleid door missionarissen oblaten.

In 1874 kwam de eerste Belgische oblatenmissionaris aan in het noordwesten. Leonard Van Tighem, richtte bij de Blackfoot van Calgary een residentiële school op in Dunbow en later een landbouwschool in Taber

om ranchers en boeren vertrouwd te maken met de fruitcultuur en groententeelt met behulp van irrigatietechnieken. Van Tighem werd later gevolgd door een 50-tal landgenoten. De Belgische missionarissen werkten in Labrador, het huidige Nunavut, de North West Territories en het noorden van Alberta.

Bij de oblaten van Belgische afkomst bevonden zich uiteraard ook een aantal Vlamingen. "Flemish clerics had a formidable reputation among the heads of orders: St Francois Xavier was said to have asked for Flemish priests for the Jesuits because they are not afraid of anything."³

Sommigen onder hen hadden als exponent van de Vlaamse beweging groot respect voor de "kleine", "verdrukte" culturen. De oblaat Roger Vandersteene zag in de levenswijze van de Cree een parallel met het bestaan van het Vlaamse volk, wiens taal en cultuur ook werden bedreigd door "vreemde" gezagsdaggers. Aan Vandersteene heeft Earle H. Waugh een boek gewijd "Dissonant worlds. Roger Vandersteene among the Cree"(3). Waugh beschouwt de komst van Vandersteene bij de Cree-indianen als "one of the most important legacies of interreligious encounter in Canada in this century". Pater Vandersteene verzette zich fel tegen de residentiële scholen en de politiek van de "blanke" katholieke kerk. In Vlaanderen is hij bekend geraakt door het lied van Willem Vermandere, "Steentje".

Een andere oblaat, Pater Vandevelde, kreeg in 1984 l'Ordre du Canada en werd in 1986 ridder in de Kroonorde voor zijn missioneringswerk en zijn etnografische publicaties. Zijn beeltenis staat in het museum van Churchill en een tweede gietsel staat in

het Prince of Wales Heritage Center in Yellowknife. Pater Vandeveldde is nu op rust in Waregem.

Oblaten moesten elke dag hun wedervaren neerpennen in een dagboek. De Codex van de missiepost is van onschatbare historische en antropologische waarde. Charles Choque, oblaat van Belgische afkomst, was missiepater in het hoge noorden tot 1984. Toen zijn gezondheid het hem niet meer toeliet verder in het hoge noorden te verblijven, ging hij als archivaris voor het diocees Churchill-Hudsonbaai in het oblatentehuis in Ottawa werken. Hij is de auteur van diverse biografieën over zijn heroïsche collega's. Hij baseert zich hierbij op de dagboeken van de paters.

In 1862 bouwden drie trappisten uit België een graanmolen, een zaagmolen en een kaasboerderij in Oka, ten noorden van Montreal, de kern van de huidige abdij van Oka.

In 1879 vervingen de Redemptoristen de Amerikanen in Sainte Anne de Beaupré en begonnen met missiepreken in de vasten en de advent, missies die ze later uitbreidden tot het westen van Canada. In 1889 kregen de Belgische Redemptoristen, Guillaume Godts en Achille Delaere, de zorg in St-Boniface voor de opvang van emigranten uit Oekraïne. Naast de parochies die ze bedienden in Manitoba openden een aantal van deze Vlaamse redemptoristen een abdij in Yorkton, Saskatchewan (1910) en in Brandon, Manitoba. Pater Delaere was er zich van bewust dat het noodzakelijk was de Oosterse riten en de Juliaanse kalender over te nemen. Toen er meer Oekraïense parochies kwamen, kwamen er ook nieuwe Redemptoristen aan uit België. Zo breidden ze al vlug hun

preekactiviteiten uit naar andere "heidense" gemeenschappen in westelijk Canada. Pater Jules Pirot, een Waalse nationalist en dichter, was actief bij de Hongaarse katholieken in Esterhazy (Saskatchewan) en hij recruteerde terzelfdertijd meerdere families uit de streek van Namen. Een en ander evolueerde niet naar wens van de hoge kerkelijke overheid zodat de aartsbisschop van Manitoba in 1903 aan het Vaticaan vroeg om geen Belgische Redemptoristen meer te sturen. Het hoeft niet gezegd dat de oosterse ritus, die gehuwde priesters aanvaardde, in het Vaticaan voor de nodige opschudding zorgde.

De Kapucijnen, die de abdij in Blenheim stichtten om Nederlandse en Vlaamse katholieken in Zuidwest Ontario te bedienen, werden aangesteld tot Canada's enige Vlaamse parochie, de Heilig Hart parochie in St. Boniface. Van daaruit breidden ze hun activiteiten uit naar verschillende parochies, met inbegrip van de stichting van een klooster in Toutes Aides voor de bediening van de autochtone bevolking en andere etnische groepen in de omliggende districten.

In centraal Canada zijn Benedictijnen van de abdij van Saint-Wandrille in 1912 aangekomen in St-Benoit-du-Lac onder leiding van Dom Joseph Potier, die internationaal bekend werd voor de restauratie van het Gregoriaanse lied in de moderne eredienst. Andere religieuze gemeenschappen droegen bij tot de oprichting van scholen, weeshuizen, opvangcentra en de verlening van diensten in de sociale sector

In de hoogste rangen van de hiërarchie, bij de bisschoppen, hebben we 6 vertegenwoordigers van Belgische afkomst. Pierre Dosquet werd in 1733 de vierde bisschop van Québec. Charles Jan Seghers van Gent, "l'Apôtre de

l'Alaska," werd in 1873 tot bisschop van Vancouver Island benoemd en breidde zijn diocesaan werk uit tot de autochtone gemeenschappen tot aan de Yukon. Zijn opvolger Jean-Baptiste Brondel van Mechelen decreeteerde dat alle missioneringswerk, zowel bij de autochtonen als bij Europeanen in het Engels diende te gebeuren. Bisschop Remi de Roo, een inwoner van een Vlaamse gemeenschap in Manitoba, wiens familie afkomstig is uit Oost-Vlaanderen, en sinds twee jaar met pensioen is, is bekend voor zijn werk rond kerk en economisch beleid. Deze bisschoppen hebben de grondslagen gelegd voor een blijvende katholieke aanwezigheid op de kusten van de Stille Oceaan.

In Manitoba was Mgr. Maurice Baudoux van La Louvière een fervent verdediger van de rechten van de Franstaligen. Hij voerde met succes campagne voor Franstalige radiuitzendingen in westelijk Canada. Later werd hij aartsbisschop van St.-Boniface. Antoine Hacault, wiens grootvader Louis Hacault eens beschouwd werd als de filosoof van de Franse katholieken in Manitoba en bijdroeg tot de stichting van Bruxelles in de Pembinaheuveld, werd hulpbisschop van Mgr. Baudoux en is nu aartsbisschop van St. Boniface.

Belgen werden in het algemeen beschouwd als devote katholieken, maar dit beeld klopt niet altijd met de realiteit. De hiërarchie in Quebec was vaak bezorgd over de onafhankelijke geest van de Belgen terwijl parochiepriesters in Ontario zich beklagden over de schaarse financiële steun en kerkgang. Het gebrek aan sermoenen en catechismusklassen in het Vlaams werd vaak geciteerd als reden voor het gebrek aan enthousiasme. Misschien speelde ook mee dat de Belg onvertrouwd was met een kerk die moest leven van liefdadigheid en

de financiële steun en inzet van de gelovigen. Etnische en taalkundige spanningen in het zuiden van Manitoba, met de ruzies tussen Walen die diensten vroegen in het Frans en de Vlamingen die in het Nederlands wilden bediend worden, later in het Engels, verstoorden de hiërarchie van de Frans-Canadezen. De heftige aanvallen van journalist Louis Hacault op de vrijmetselaars en kettters en de vraag van vele etnische groepen om diensten in hun eigen taal en een niet-Frans katholicisme brachten het aartsbisdom in moeilijkheden en leidde tot de tussenkomst van het Vaticaan. Op het einde van de eeuw lieten parochianen aan Rome weten dat ze wensten dat de Belgische clerus hun diensten alleen aan natives zouden verlenen, terwijl in Québec een oproep werd gedaan aan Propaganda Fide om geen Belgen of Fransen meer toe te laten. Tegenstand van zowel anglofoon en francofoon Canada tegen de vreemde inbreng maakte duidelijk dat het Angelsaksische racisme en het Frans-Canadese nationalisme een realiteit was.

Economische impact.

De kaarten van de Antwerpse cartograaf Gerard de Jode (1578), zijn zoon Cornelius de Jode (1593) en Abraham Ortelius (1608) betekenden een belangrijke bijdrage tot de Europese kennis van het gebied en zijn bevolking. Uit die contacten is echter nooit een permanente vestiging van Belgen gegroeid.

Van bij het begin van de Europese contacten hebben de Vlamingen zich ingelaten met de ontginning van de rijkdommen in de Nieuwe Wereld. De Antwerpenaren investeerden vanaf de 15de eeuw in het transport van de walvis, de walrus, de kabeljauwvangst en later in de pelshandel. Een van de visbanken aan de

kust van Newfoundland heet trouwens Flemish Cap. Antwerpenaren participeerden in het financieringsnetwerk van Jabach en Cie in Keulen, die belangrijke sommen investeerde in Acadië en de activiteiten van Champlain en de eerste missionarissen-jezuïeten in Canada. Zij participeerden in de handelsactiviteiten van de "Quartiers flamands" in Nantes, Rouen, La Rochelle, Bordeaux en Bayonne. Het is dan ook niet te verwonderen dat het wapen bij uitstek van de autochtone bevolking in Canada het geweer van Luik was.

De Belgische investeringen werden belangrijker van bij de eerste jaren van de Confederatie, te beginnen met de bankactiviteiten van de Société Générale de Belgique.

In 1888 richtte Ferdinand Van Bruyssel, Consul-Generaal in Montreal een consortium op van 14 bedrijven onder de naam Comptoir Belgo-Canadien, die voor de bevoorrading in materieel en expertise voor de spoorwegaanleg en publieke werken in centraal Canada zorgde. In Shawinigan kent iedereen de legendartsche legendarische figuur van Biermans. Hubert Biermans redde in 1903 de Belgo-Canadian Pulp Company, die in 1900 te Brussel was opgericht, van het failliet en organiseerde liefdadigheidswerken. Baron Louis Empain (Domaine de l'Esterel) kocht in 1936 1600 ha akkerland en 600 ha bosgrond van de trappisten en vormde die om tot een modeldomein. Een landbouwschool en een Belgisch landbouwinstituut werden opgericht met de bedoeling geselecteerde landbouwers bekend te maken met de specificiteit van de Canadese landbouw. Hij richtte in 1936 de Association Belgique-Canada op die tot doel had de Belgische participatie in bestaande en nieuwe industrieën te promoten evenals de

landbouwemigratie te steunen.

Gustave Francq is een van Canada's grootste syndicale leiders. Hij richtte in 1916 de tweetalige krant *Le Monde Ouvrier/ The Labor World* op. "Monsieur le salaire minimum" vocht voor de rechten van de vrouw, gemeentelijke hervormingen, onderwijshervormingen via de Liga voor Onderwijs, werkzekerheid en de werkloosheidsverzekering. Zijn "gymnases ouvriers" in Montréal, ontspanningscentra voor arbeiders, hadden veel succes.

Johan Beetz, totaal geïsoleerd op de noordkust van de St Laurens rechttegenover het eiland van Anticosti, waar de Baie Johan Beetz naar hem is genoemd, verhandelde al de pelsen voor de Parijse firma Revillon Frères. Beetz ging verder met het kweken van de zilvers in Quebec. Graaf Leopold d'Arshot startte in 1872 in Quebec een fabriek op voor de productie van aardappelzetmeel, azijn en lijn. Jules Van Nieuwenhuyze kwam in 1873 met vlaswerkers en wevers voor de vlaseelt in St-Hyacinthe aan. In 1885 vond Petrus-Johannes Van De Poele de elektrische streetcar uit. In 1886 stichtte Gerard Maquet het Département du Transport de Québec en bouwde 48 metalen bruggen. Alexis Nihon (marmer en granietproducten), Miron (beton en cement), Simard (scheepsbouw), en de ondernemingen Franki uit Luik speelden een sleutelrol in de economie van Québec. Franki begon de constructie van reuzeprojecten op pijlerfundering van Montréal tot Vancouver en was dus ook voor de bouwsector van het westen van Canada van belang.

De Compagnie Immobilière et Agricole du Canada en de Compagnie hypothécaire du Canada (1907) zijn ronduit belangrijk geweest voor de kolonisering van het westen. De

Belgisch-Canadese Fruit Lands Company speelde een belangrijke rol in het ontstaan van de boomgaarden in de vallei van Okanagan. De sleutelfiguur in deze exploitatiemaatschappijen is zonder twijfel Ferdinand De Jardin. Zijn broer Gaston was vice-consul in Forget en Manor, en zijn broer Arthur consul in Winnipeg. François Adam in Noord-Alberta ging met succes op de Londense markten de competitie aan met de Hudson Bay Company en ontwikkelde het stads- en zakendistrict van Camrose (Alberta). De ingenieur Ernest Gheur plande de modelgemeenschap van Nordegg in Alberta voor de Brazeu-mijnen, een Frans-Belgisch project. Gedurende zijn lange en gebeurtenisvolle carrière in de interbellumjaren was Léon Dupuis als consul van Vancouver en stichter van de lokale Canadees-Belgische Kamer van Koophandel, en vertegenwoordiger van verschillende Belgische consortia waaronder de Comité Central Industriel, verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de import-exporthandel tussen Antwerpen en Vancouver. Zijn belangrijkste bijdrage was de invoer van Belgische spoorrails, staal, staaldraad, cement en glas via de ondergebruikte haven van Churchill aan de Hudson Bay. De onderneming van Dupuis kon zonder competitie opereren, zelfs niet van Amerikaanse maatschappijen tot aan het begin van de oorlog in 1939.

In 1945 hernam de activiteit en baande hij de weg voor de na-oorlogse ontwikkeling van westelijk Canada door ondernemingen als Petrofina, Genestar, Canadian Hydrocarbons en Great Northern Gas Utilities, filialen van de Société Générale. Union Minière investeerde in de mijnexploitatie in het noorden van Ontario. Het vrachtwagenbedrijf van Archie Verspeeten in Tillsonburg telt

meer dan 600 vrachtwagens op de Canadese en Amerikaanse autowegen. Aan de basis van de Laidlaw groep staat Michael DeGroot. Coulier-Schelstraete bouwde de velodroom van Delhi en die voor de Olympische spelen van Montreal in 1978.

Momenteel zijn 60 Belgische bedrijven aanwezig in Canada. De totale investeringen van de BLEU in 1997 bedroegen 2,8 miljard CAD. België was de 9de belangrijkste investeerder in 1997 met o.m. de participatie van Interbrew in Labatt, de aanwezigheid van Glaverbel, Schreder, Solva, Magottaux, Tractebel, Plant Genetic Systems om er een paar te noemen.

De culturele sector

Belgen hebben veel bijgedragen tot de oprichting en de uitbouw van het francofone onderwijs en de culturele instellingen. De Belgisch aanwezigheid is in Montréal zonder meer belangrijk geweest. Bekende musici lagen aan de oorsprong van de oprichting van het Orchestre symphonique de Montréal, de Société canadienne d'opérettes, de Variétés lyriques, en de Chanteurs à la Croix de Bois. De schilderijen van Henri-Leopold Masson hangen in galerijen in heel Canada en de beeldhouwwerken van Hayvaerts decoreerden het Québec-paviljoen op de expo 67 in Montréal.

De Belgen hebben een belangrijke bijdrage geleverd tot het intellectuele leven en het onderwijs, vooral in Québec, in het universitaire onderzoek, de biotechnologie, de luchtvaart en de informatica. Onze universiteiten dienden als voorbeeld voor universiteiten in Québec. De universiteit Laval nam de universiteit van Leuven grotendeels tot voorbeeld van haar eigen organisatie. Als

professor en decaan van de faculteit filosofie in Laval pleitte Charles De Koninck van 1935 tot 1965 voor een non-confessioneel schoolsysteem in Québec, ter vervanging van het traditionele duale confessionele systeem. In 1908 stichtte Auguste-Joseph de Bray van de universiteit van Leuven de École des Hautes Études Commerciales in Montréal. Alfred Fyen stichtte een reeks vakscholen. Hij richtte een school voor studiemeesters op in de stad Québec, reorganiseerde de École Polytechnique de Montréal, en stichtte in 1912 de École des Arts Décoratifs et Industriels en daarna de École d'Architecture. In alle scholen brachten Belgen de zin voor organisatie en discipline binnen noodzakelijk om hoge normen vast te stellen in nieuwe onderwijstakken.

Toen het aantal studenten in België gedeeltelijk als gevolg van de baby-boom van de jaren 50 sterk uitgebreide, leverde België heel wat leraren, van kleuterschool tot universitair niveau. Het economisch verval in Wallonië, de terugkeer van hooggeschoolde Belgen uit Congo, België's voormalige kolonie, de overbezetting van pedagogisch personeel aan onze universiteiten viel samen met de vraag naar hooggeschoolde werkkrachten in Canada. Vele Belgen hebben dan ook de weg naar Canada gevonden. Honderden professoren zijn hier werkzaam, de overgrote meerderheid daarvan in Québec. Ongetwijfeld hebben hun liberale ideeën bijgedragen tot de Stille Revolutie in de provincie, maar ook tot de studentenbeweging aan de universiteiten en hogescholen. In Engelstalig Canada steunden de Vlamingen in het algemeen de bestaande katholieke openbare scholen, terwijl de Walen de eis tot Franstalig onderwijs van de Franstalige Canadezen onderschreven.

Besluit

Belgen hebben nooit de nood gevoeld om een netwerk van instellingen op te richten met als doel de eigen identiteit te behouden. Ze hebben hun Canadese identiteit en hun eigen afkomst en wortels nooit als een tegenstelling ervaren. Zij werden door mainstream Canada d.w.z. Engelssprekenden en Franssprekende Canadezen aanvaard mede doordat zij zich zo snel integreerden, en zich hebben ingezet voor de kolonisering en de opbouw van het land. Hun meer dan belangrijke rol, zij het op het gebied van de muziek, de pedagogie, de landbouw, de missionering en de industrie wordt nochtans vaak te zelden aangeduid als Belgisch. Om professor Jaenen te citeren:

Hoeveel pioniers en natiebouwers van Belgische afkomst liggen nog te sluimeren en dienen nog ontdekt te worden? Je krijgt de indruk dat we nu pas zijn begonnen met te tappen aan de bron van kennis over de Belgische aanwezigheid in Canada.⁴

NOTES

¹Een bibliographie:

Cornelius J. Jaenen: "De Belgische aanwezigheid in Canada" in L. d'Haenens: *Het land van de ahorn, visies op Canada; politiek, cultuur, economie*, Gent: 1995.

Cornelius J. Jaenen: "The Belgians in Canada," Department of History, University of Ottawa: *Canada's Ethnic Groups*, 1991.

Serge Jaumain: "Les Belges au Canada: des immigrants très courtisés," in Anne Morelli, ed.: *Les Émigrants belges*,

Bruxelles: EVO asbl, 1998.

Serge Jaumain: "Les Wallons d'Amérique du Nord," Co-édition Agence wallonne à l'exportation - Jules Destrée.

Joan Magee, *The Belgians in Ontario*, Toronto: Dundurn Press en Windsor: Netherlandic Press, 1983.

Arthur Verthé en Bernard Henry: *Vlaanderen in de wereld*, Brussel: D.A.P. Reinaert Uitgaven, 1972.

James Wyndels en Keith Wilson, *The*

Belgians in Manitoba, 1976.

² Vekeman G, "Lettre d'un émigrant", *Le Pionnier de Sherbrooke*, 19 juillet 1893.

³ E. Waugh, *Dissonant Worlds, Roger Vandersteene among the Cree*, 1996.

⁴ C. Jaenen, "Belgian presence and interests in Canada", openingstoespraak van het colloquium over de Belgische aanwezigheid in Canada aan de University of Ottawa in oktober 1999.